

ERASMUS SIKERTÖRTÉNETEK

Volt ösztöndíjas hallgatók
munkaerő-piaci esélyei

HOPPÁ
Disszeminációs füzetek 23.

ERASMUS SIKERTÖRTÉNETEK

VOLT ÖSZTÖNDÍJAS HALLGATÓK

MUNKAERŐ-PIACI ESÉLYEI

TARTALOMJEGYZÉK

3	BEVEZETÉS
4	NEMZETKÖZI TAPASZTALATOT SZERZETT DIPLOMÁSOK PÁLYAKÖVETÉSE
8	NEMZETKÖZI TAPASZTALATOT SZERZETT HALLGATÓK FOGLALKOZTATHATÓSÁGA
11	A HALLGATÓK FELKÉSZÍTÉSE A MOBILITÁSI IDŐSZAKRA
15	SIKERES HALLGATÓI ÉLETUTAK Volt Erasmus-hallgatókkal készült interjúk
16	SZÉKELY Balázs, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium munkatársa
18	OLLÉ János, az Eötvös Loránd Tudományegyetem munkatársa
20	UBRANKOVICS Júlia, színésznő
22	BARÓTFI Szabolcs, a Quintiles Magyarország Kft. ügyvezető igazgatója
24	VÁRADAI Luca, szociológus, jelenleg doktorandusz a berlini Humboldt Egyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolájában
26	TÖRÖK Zoltán, a Leica Geosystems munkatársa
27	HIDVÉGI Márton, a Sándor Szegedi Szent-Ivány Komáromi Eversheds Ügyvédi Iroda munkatársa
29	GOTTWALD Péter, fogszakorvos
30	TOLDY Andrea, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem munkatársa
32	ZÁRÁS

Az **Erasmus-program** a felsőoktatásban teremt pályázati lehetőségeket. A program a neves filozófusról, teológusról, humanistáról, Rotterdami Erasmusról (1465–1536) kapta a nevét.

Az Erasmus az Európai Bizottság egyik legsikeresebb és legismertebb programja, mely mostanáig több mint 2,3 millió egyetemi hallgató mobilitását segítette elő Európában. Az egykori Erasmus-hallgatók szerint az Erasmus-tapasztalat a végzés utáni munkakeresést is megkönnyítette számukra. Az Erasmus-hallgatók 60%-a nő, és a kiutazó hallgatók 80%-a a családban az első, aki külföldön is tanul.

Erasmus hallgatói mobilitás

• Külföldi tanulmányok

A pályázat célja lehetővé tenni a hallgatók számára, hogy szakmai, nyelvi és kulturális tapasztalatokat szerezzenek egy másik európai ország felsőoktatási intézményében.

Kérjük, érdeklődjön küldő felsőoktatási intézménye Erasmus-koordinátoránál.

• Szakmai gyakorlat

A gyakorlat egy másik európai országban található vállalkozásnál / szervezetnél eltöltött időszak, hogy segítséget nyújtson a közösségi munkaerőpiacon szükséges készségek elsajátításához és a fogadó ország gazdasági és társadalmi kultúrájának megértéséhez. A fogadó intézmény lehet vállalat, képző intézmény, kutatóközpont és egyéb szervezet.

Kérjük, érdeklődjön küldő felsőoktatási intézménye Erasmus-koordinátoránál.

*További információ a pályázati lehetőségekről a Tempus Közalapítvány honlapján:
www.tka.hu »» Pályázatok »» Egész életen át tartó tanulás program »» Erasmus*

BEVEZETÉS

Míg 20–30 évvel ezelőtt ritkaságszámba ment, hogy hallgatók egyetemi, főiskolai tanulmányaik egy részét külföldön végezzék, addig napjainkban már a diákok jelentős hányada tanul hosszabb-rövidebb ideig valamelyik európai egyetemen, főiskolán. Ha megkérdezzük egy hallgatót, mi a legegyszerűbb módja annak, hogy egy vagy két szemesztert külföldi egyetemen, főiskolán töltsön el, alighanem az Erasmus-ösztöndíj jut az eszébe. Az Európai Bizottság 1998-ban indult felsőoktatási csereprogramja jóvoltából Európában eddig több mint kétmillió hallgató tanulhatott külföldön vagy végezhetett szakmai gyakorlatát. 2007 óta, az *Egész életen át tartó tanulás program* indulásával a diákok nemcsak tanulmányi célból utazhatnak, hanem akár szakmai gyakorlaton is részt vehetnek külföldi cégeknél, intézményeknél. Az Európai Bizottság a mobilitásban részt vevő hallgatók számát tovább szeretné növelni, és nagyratörő célja, hogy az Erasmus-ösztöndíjasok száma 2012-re elérje a 3 millió főt.

Magyarországon 50 felsőoktatási intézmény vesz részt az Erasmus-programban, ezekbe az intézményekbe jár az összes beiratkozott hallgató mintegy 98%-a, így elvileg csaknem minden hallgató értesülhet az Erasmus lehetőségeiről. 1998 és 2009 között 33 656 hallgató utazott magyar felsőoktatási intézményből külföldre az Erasmus-program keretén belül, közülük 1875 fő utazott szakmai gyakorlatra. A határokon átnyúló, egyetemek, főiskolák közötti együttműködések megkövetelik a minőségi kooperációt, a képzési struktúrák közötti átjárhatóságot, a tanulás eredményeken alapuló értékelését, átláthatóságot, valamint a kreditek, végzettségek kölcsönös elismerését. A fent említett hárommilliós ambiciózus cél kétségkívül csakis olyan közegben valósulhat meg, ahol a külföldön töltött időszak része az itthoni tanulmányoknak, az teljes mértékben elfogadásra kerül. A bolognai folyamat, és ennek egyik alappillére, a 2002-ben bevezetett Európai Kreditátviteli Rendszer, jótékonyan befolyásolja a mobilitásban résztvevők számának növekedését. A kreditrendszer lehetővé teszi az oktatási struktúrák összehasonlíthatóságát és az oktatás minőségének biztosítását. Az utóbbi évek eredményei, mint például a nemzeti által adott hitelek és ösztöndíjak hordozhatósága, pedig a mobilitás anyagi feltételeit javítják.

De mivel lesznek gazdagabbak azok a hallgatók, akik úgy döntenek, hogy nekivágnak egy idegen országnak? A Tempus Közalapítványhoz érkezett hallgatói beszámolóik alapján megállapíthatjuk, hogy azon kívül, hogy a kiutazók idegen nyelven tanultak és így egy nyelvet és kultúrát alaposan megismertek, a mobilitási időszak a hallgatók személyes fejlődése szempontjából is kiemelkedő jelentőségű. A mobilitásban részt vett diákok nyitottak, fejlett kommunikációs, együttműködési készségekre tettek szert, interkulturális kompetenciáik fejlődtek, állampolgársági ismereteik elmélyültek. A külföldi tartózkodás hozzájárult a saját és az idegen kultúra jobb megértéséhez, a kulturális különbségekből fakadó konfliktusok érzékenyebb kezeléséhez. Olyan tulajdonságok ezek, amelyek nélkülözhetetlenek a hallgatók sikeres szakmai előmeneteléhez, elhelyezkedéséhez, és nagymértékben hozzájárulnak az egyén foglalkoztathatóságához. A kiadvány készítése során megkérdezett cégek válaszai alapján kijelenthető, hogy valamennyi vállalkozás pozitívan nyilatkozik a külföldön járt hallgatókról. Jóval kezdeményezőbbnek és vállalkozóbbnak találták őket, mint a kizárólag hazai intézményekben tanuló társaikat.

Kiadványunk célja, hogy hallgatói életutakon, konkrét példákon keresztül mutassuk be, hogy a kint töltött időszak hogyan kamatoztatható, illetve a külföldi félév hogyan járult hozzá volt Erasmus-hallgatók szakmai előmeneteléhez, sikereihez. A füzetben először az Educatio Nonprofit Kft. / Felsőoktatási Műhely Diplomás pályakövetés 2010 című kutatásának külföldi tapasztalatot szerzett hallgatóira vonatkozó eredményeiről olvashatunk, majd cégek, munkaközvetítők nyilatkoznak arról, hogy külföldi tanulmányi, szakmai tapasztalatot szerzett hallgatók milyen sikerrel pályáznak állásaikra. A jelentős szakmai sikereket elért volt Erasmus-hallgatókkal készült interjúk előtt pedig néhány felsőoktatási intézmény nyilatkozatát olvashatják arról, hogyan készítik fel hallgatóikat a külföldi félévre.

NEMZETKÖZI TAPASZTALATOT SZERZETT DIPLOMÁSOK PÁLYAKÖVETÉSE

A hallgatók mobilitási időszakról szóló beszámolóí alapján kijelenthetjük, hogy a diákok nagyon pozitívan ítélik meg külföldi tanulmányi útjukat és szakmai gyakorlatukat: a külföldön eltöltött pár hónapot tanulmányi eredményeikre vonatkozóan is igen hasznosnak látják, sőt a beszámolót kitöltő hallgatók több mint 90%-a szerint a külföldi tapasztalat jótékonyan befolyásolja későbbi szakmai előrelépését, karrierjét. Közvetlenül a visszautazást követő lelkesedés természetes és általános jelenség, ekkor a hallgatók zöme úgy ítéli meg, hogy később nagyobb eséllyel pályázik magasabb presztízsű munkára, munkakeresési esélyei is lényegesen jobbak, mint azoké a társaié, akik nem éltek a külföldi ösztöndíj lehetőségével. A külföldi tapasztalat és a munkaerő-piaci esélyek összefüggése, a külföldön teljesített cserefélév és szakmai gyakorlat sikeres munkakeresésre gyakorolt hatása azonban csak évekkel később tapasztalható.

Nemzetközi felmérések mutatják, hogy mind a hallgatók, mind az oktatók és felsőoktatásban dolgozók, mind pedig a munkaadók úgy gondolják, hogy a külföldi tapasztalatot szerzett munkavállalókat szívesebben alkalmazzák a munkáltatók. A felmérés azt mutatja, hogy a külföldi tartózkodás munkaerő-piaci esélyekre gyakorolt pozitív megítélése a hallgatók és a felsőoktatásban dolgozók körében a legerősebb, de vitathatatlan, hogy a munkaadók előszeretettel foglalkoztatnak olyan munkavállalót, aki rendelkezik külföldi tapasztalattal.

Magyarországon még nem készült olyan kutatás, amely kifejezetten a volt Erasmus-ösztöndíjas hallgatók munkaerő-piaci esélyeit és helyzetét vizsgálná, egyéni visszajelzésekből, egy-egy sikeres volt Erasmus-hallgató nyilatkozatából azonban nyilvánvaló, hogy az ösztöndíj, a lehetőség, hogy az egyén külföldön tanulhasson, jelentősen befolyásolta szakmai előmenetelét. A külföldi tapasztalatot szerzett hallgatók pályakövetésének vizsgálatához így az Educatio Nonprofit Kft. / Felsőoktatási Műhely Diplomás pályakövetés 2010 kutatásainak eredményeit hívtuk segítségül. A felmérés a 2007-ben végzett hallgatók életpályáját vizsgálta országos viszonylatban. A hallgatókhoz eljuttatott kérdőív a munkakeresésre, a munka és iskola közötti átmenetre, a válaszadó jelenlegi beosztására, a munka jellegére, a válaszadó munkájával kapcsolatos elégedettségére kérdez rá. A kérdőív nem a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatókra fókuszál, de tartalmaz jó néhány olyan kérdést, adatot, amely alapján releváns következtetéseket tudunk levonni a volt ösztöndíjasok életpályájáról. A kérdőív nem tesz különbséget a különböző nemzetközi ösztöndíjak között, ezért az alábbi következtetések valamennyi ilyenre vonatkoznak. Az elemzés során arra fókuszálunk, hogy milyen különbségek mutatkoznak a munkaerő-piaci helyzet vonatkozásában azok között, akik eltöltöttek egy félévet külföldön, és ezek után álltak munkába, illetve, akik munkakereséskor nem rendelkeztek nemzetközi tapasztalattal.

A kérdésekre 4509 hallgató válaszolt, közülük 272 hallgató szerzett nemzetközi tapasztalatot, tehát a válaszadók 6%-a vett részt külföldi cserehallgatói programban tanulmányai ideje alatt.

Diploma utáni munkába állás

A diplomázás utáni munkába állás terén kisebb eltérés mutatható ki a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók javára. A válaszadók öt válasz közül választhattak: 1. *Keresett és talált munkát*, 2. *Már tanulmányai alatt is dolgozott*, 3. *Diploma után nem keresett munkát, azóta talált*, 4. *Diploma után nem keresett munkát, azóta sem dolgozik* és 5. *Nem talált munkát, bár keresett*. A táblázatból kiderül, hogy a nemzetközi tapasztalattal rendelkezők között nagyobb százalékban vannak azok a hallgatók, akik diplomázás után kerestek és találtak is állást, illetve diplomázás után nem kerestek, azonban később találtak. A *Nem talált, bár keresett* kategóriában is a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók „teljesítették jobban”.

	keresett és talált munkát		már tanulmányai alatt is dolgozott		diploma után nem keresett munkát, azóta talált		diploma után nem keresett munkát, azóta sem dolgozik		nem talált munkát, bár keresett		összesen	
	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön
hallgatók száma	156	2216	88	1748	13	99	6	78	6	59	269	4200
az eredmény %-ban	58,0	52,8	32,7	41,6	4,8	2,4	2,2	1,9	2,2	1,4	100	100

A felmérés eredményei alapján továbbá megállapítható, hogy a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók átlagosan rövidebb idő alatt találtak munkát, mint azok, akik a teljes képzési idejüket itthon végezték. A munkakeresés ideje majdnem egy hónappal rövidebb azok körében, akik felsőfokú tanulmányaik egy részét külföldön végezték.

A jelenlegi foglalkozás státusza

A továbbtanulási hajlandóság területén feltűnően nagy a különbség a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók és a tanulmányaikat kizárólag itthon végeztek között. A volt ösztöndíjas hallgatók körében sokkal többen folytatják tanulmányaikat, doktori képzésben vesznek részt a diplomájuk megszerzése után. Mivel a válaszadók 2007-ben végeztek, valószínűleg csak később mutatható ki, hogy a most még tanulmányaikat végzők hogyan tudtak elhelyezkedni. A rendelkezésre álló adatok alapján a nemzetközi tapasztalattal rendelkezők körében kevesebb a munkanélküliek száma is.

	tanul (felsőfokú vagy doktori képzés)		alkalma- zott		saját vállalko- zásban dolgozik		egyéb aktív		munka- nélküli		egyéb inaktív (gyes, gyed, leszáza- lékolt)		összesen	
	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön
hallgatók száma	38	192	162	2660	1	89	5	80	2	81	9	166	217	3268
az eredmény %-ban	17,5	5,9	74,7	81,4	0,5	2,7	2,3	2,4	0,9	2,5	4,1	5,1	100	100

A kérdéssor kitért a válaszadók legutolsó munkahelyén betöltött pozíciójára is. Látható, hogy jóval több felsővezető kerül ki azok köréből, akik tanulmányaik ideje alatt nemzetközi tapasztalatot szereztek. Valamivel kisebb az eltérés a középvezetők esetében, de itt is a volt ösztöndíjasok kapnak több lehetőséget. Egyéb vezető, alkalmazott, egyéni vállalkozó esetében nem mutatható ki a volt ösztöndíjasok előnye.

	felsővezető		középvezető		egyéb vezető		alkalmazott		egyéni vállal- kozó, önfog- lalkoztató		összesen	
	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön	volt külföldön	nem volt külföldön
hallgatók száma	17	151	27	426	13	309	187	3056	7	125	251	4067
az eredmény %-ban	6,8	3,7	10,8	10,5	5,2	7,6	74,5	75,1	2,8	3,1	100	100

Elégedettség

A kutatás vizsgálta a munkavállalók munkahelyével kapcsolatos elégedettségét is. A kérdések a munka szakmai, tartalmi részére vonatkozó elégedettségre, a szakmai előmenetellel, karrierépítéssel kapcsolatos elégedettségre, a munka szakmai presztízsére, a jövedelemmel, juttatásokkal kapcsolatos, illetve a munka személyi- és tárgyi körülményeit érintő elégedettségre vonatkoztak. Azok, akik éltek a külföldi tartózkodás lehetőségével, az öt kategória közül négyben elégedettebbek, mint tanulmányaikat itthon végzett társaik. A legmarkánsabb különbség a jövedelmezésben mutatkozik, a legkisebb pedig a munka személyi körülményeivel kapcsolatos elégedettségben. A tanulmányaik ideje alatt nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók elégedettebbek:

1. jövedelmükkel, juttatásokkal
2. a munka tárgyi körülményeivel
3. a munka szakmai presztízsével

4. a munka személyi körülményeivel
5. a szakmai előmenetellel, karrierépítéssel

Készségek

A kérdőív húsz, a sikeres munkaerő-piaci elhelyezkedésnél elengedhetetlen készséget sorolt fel, a válaszadók azokat jelölték meg, amelyeket felsőfokú tanulmányaik alatt sajátítottak el. Ha megvizsgáljuk, hogy mely készségekben kiemelkedőbbek a volt ösztöndíjasok, nem meglepő, hogy a nemzetközi tapasztalatot szerzett hallgatók esetében a sort az idegen nyelvű kifejezőkészség vezeti. A sorrend a következőképpen alakul:

1. Idegen nyelvű kifejezőkészség
2. Képesség a tanulásra, önképzésre
3. Elemzés és rendszerezés képessége
4. Kapcsolatteremtő, kommunikációs készség
5. Írásbeli kifejezőkészség

Jövedelem

A két csoport jövedelmének összehasonlításánál látjuk, hogy nem csupán a válaszadók szubjektív elégedettsége alapján jelenthetjük ki, hogy a nemzetközi tapasztalattal rendelkező munkavállalók általában jövedelmezőbb munkahelyet találnak, mint azok, akik nem éltek a külföldi út lehetőségével tanulmányaik alatt. A válaszok alapján több mint nettó 35 000 forinttal keresnek többet azok a munkavállalók, akik rendelkeznek nemzetközi tapasztalattal.

Összegzés

A kérdőív válaszainak elemzésénél és értelmezésénél mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy a válaszadók 2007-ben diplomáztak, így jelenleg a hallgatók munkába állásának első éveire vonatkozó következtetéseket tudunk levonni. A tendenciák azonban kirajzolódnak, és ha a kérdések nem is elsősorban a vizsgált célcsoport számára készültek, hasznos következtetéseket mégis tudunk levonni belőlük.

Számos kategóriában kimutatható a külföldi tapasztalatok előnye, leginkább a munka presztízsében és a fizetésben mutatkoztak nagy különbségek. Kijelenthetjük, hogy a külföldi tapasztalatot szerzett hallgatók gyorsabban találtak munkát, és a munka minőségével, feltételeivel is elégedettebbek, mint azok, akik nem vettek részt külföldi részképzésben. Az is kirajzolódik, hogy a volt ösztöndíjas hallgatók számos olyan készséggel rendelkeznek, amelyek lényegesen leegyszerűsítik számukra a munkakeresést. Kiemelendő a tanulás tanulásának képessége, hiszen elengedhetetlen, hogy folyamatosan új és új dolgokat tudjunk befogadni, képessé válva így a folyamatos megújulásra.

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a külföldi tanulmányok vagy a külföldön elvégzett szakmai gyakorlat önmagában nem garancia a szakmai sikerre. A külföldi félév sikeressége elsősorban attól függ, hogy a hallgató/munkavállaló hogyan használta ki a külföldön töltött időt, és hazajövele után miként tudja kamatoztatni külföldön szerzett tudását és tapasztalatait.

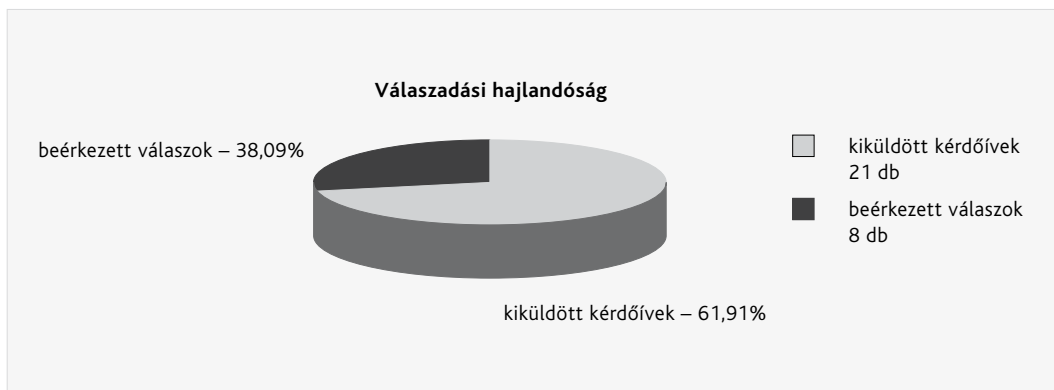

NEMZETKÖZI TAPASZTALATOT SZERZETT HALLGATÓK FOGLALKOZTATHATÓ- SÁGA

Felmérésünk során kíváncsiak voltunk arra is, hogy a munkaerőpiacon hogyan fogadják a munkáltatók azokat az álláskeresőket, akik felsőfokú tanulmányaik valamely részét külföldön végezték el. Annak érdekében, hogy erről a kérdésről átfogó képet alkothassunk, és a kívülállók véleményét is megismerjük, több vállalat HR részlegét is megkerestük.

Válaszadási hajlandóság

A külföldi tapasztalattal rendelkező álláskeresők kompetenciái című kérdéssorral tizennégy munkaadót, hét munkaközvetítőt, tehát összesen huszonegy céget kerestünk meg. A kérdéseket emailben jutattuk el hozzájuk, illetve néhány esetben telefonon is kértük a segítségüket.

A kiküldött kérdőíveknek több mint egyharmada érkezett vissza. Valószínűleg azért nem kaptunk több választ, mert a cégek nem rendelkeznek konkrét adatokkal a felvett dolgozók külföldi tapasztalatairól, találgatásokba viszont nem kívántak bocsátkozni. A volt külföldi ösztöndíjasok munkaerő-piaci sikerességével még nem foglalkozott senki komolyabban hazánkban, a Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR) is csak nemrégiben kezdte el ezt a fontos témát feldolgozni.

Bár az egyharmados válaszadási arány nem mondható szegényes eredménynek, azonban még ebből is csak becsléseket tudunk alkotni az Erasmus-hallgatók elhelyezkedési esélyeiről. A következő oldalakon áttekintjük, a kérdéseinkre kapott válaszokat, illetve azt, mi állhat a válaszok mögött. Érdekes következtetéseket lehet levonni belőlük az Erasmus-ösztöndíj munkaerő-piaci értékéről, amelyek néhol megerősítik az előzetes véleményeket, néha viszont pont megcáfolják azokat.

Kiválasztott cégek jellege

A válaszokat természetesen a válaszadó személye is befolyásolta. Igyekeztünk úgy kiválasztani a vállalatokat, hogy az számunkra ne fessen se túl kedvező, se túl hátrányos képet a nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező állás keresőről. Ezért kiemelt figyelmet fordítottunk arra, hogy a megkérdezettek között hazai és multinacionális cégek egyaránt szerepeljenek.

hazai cégek	2	25%
nemzetközi cégek	6	75%
összes válaszadó cég	8	100%

Menni vagy nem menni?

Az egyik legfontosabb kérdésünk arra vonatkozott, hogy vajon a pályázó tanulmányai ideje alatt szerzett külföldi tanulmányi vagy gyakorlati tapasztalata mennyiben határozzák meg a cégek gyakorlatát az interjúra behívottak, illetve az állásra felvettek kiválasztásánál?

Az összes válaszadó úgy vélte, hogy a külföldi tapasztalat ha nem is biztos belépőt, de előnyt jelent a pályázók számára. Van olyan hazai cég is, aki egyértelműen fontosnak tartja a külföldön szerzett szakutadást. Tehát figyelemre méltó, és előzetes várakozásainknak megfelelő választ kaptunk erre a kérdésre.

Rendkívül érdekes, hogy a kitöltők közel fele azt nyilatkozta, nagyobb eséllyel kap állást náluk az, aki külföldön is tett szert valamilyen jártasságra. Ennek ellenére kevesen jelölték válaszukban biztosnak azt, hogy emiatt meg is kapják az állást.

Részképzés vagy szakmai gyakorlat?

Minden megkérdezett cég úgy gondolja, hogy a munkaerő-piaci sikerekhez hozzájárul a felsőfokú tanulmányok alatt szerzett külföldi tapasztalat. Eltérő azonban, hogy a külföldi szakmai gyakorlat nagyobb prioritást kap-e a munkaadó cégeknél vagy sem.

Több cég számára többet ér, ha a jelentkezők életrajzában külföldön töltött szakmai gyakorlat szerepel, mint ha a pályázó részképzésben vett részt. Ha nem is sokkal, de mögöttük állnak azok a munkáltatók, akik szerint nincs különbség a kétfajta külföldi mobilitás között, csupán az a lényeges, hogy a jelölt bizonyított Európában. Egy viszont biztos: egy vállalat sem állította azt, hogy a külföldi út ne járulna hozzá a munkaerő-piaci sikerekhez.

Az ideális jelölt

Kíváncsiak voltunk, hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyeket a munkaadók a leginkább próbálnak megtalálni a jelentkezőkben. Előzetesen összegyűjtöttük az általunk fontosnak vélt kompetenciákat, és azt kértük, hogy értékeljék, szerintük fontosak-e vagy nem a felsoroltak.

A tulajdonságok, készségek listájából a munkáltatók kellő szigorral és határozottsággal választottak ki ötöt, amellyel szerintük az ideális jelöltnek rendelkeznie kell a felvételhez. A legfontosabbnak tartott kompetenciák a nyitottság, az önálló munkavégzés képessége, a kommunikációs készség, az önfejlesztés és tanulás képessége, valamint a logikus gondolkodásmód lettek.

Végül kértük a cégeket, hogy nyilatkozzanak arról, hogy a külföldi tapasztalattal rendelkező hallgatók vajon eredményesebben sajátították-e el ezek a készségeket, mint azok, akik nem voltak külföldön ösztöndíjjal. Meglepető eredményre jutottunk. A cégek szerint csupán a nyelvismeret és a kommunikációs készség terén vannak egyértelmű előnyben a külföldön járt hallgatók. A válaszadók szerint egybehangzóan fontos, hogy a jelölt rendelkezzen ezzel a két készséggel, illetve, ezeket szerintük jobban elsajátítja a mobilitásban részt vett hallgatók.

A munkaadók szerint az elméleti és gyakorlati jártasság a szakmában, a kreativitás ugyanakkor egyformán jelennek meg a hallgatóknál – külföld ide vagy oda.¹

Összegzés

A rendelkezésünkre álló adatok szerint a megkerülhetetlen HR-osztály sokkal fontosabbnak ítéli meg azokat a „puha készségeket”, amelyeket a hallgató a külföldön töltött időszak alatt sajátít el, sokszor nem is tudatosan. Ezek közül is a legfontosabbak a magabiztosság, a kezdeményezőkészség, a tolerancia és a nyitottság. Talán nem véletlen egybeesés, hogy az Európai Unió által is hangsúlyozott értékekkel jelentős egyezés mutatkozik ezen a téren. A hozzánk beérkezett vélemények alapján az Erasmus-program egyértelmű siker, ugyanis öntudatos, befogadó európai polgárokká válnak a hallgatók ösztöndíjas időszakuk végére.

A munkaadó- és munkaközvetítő cégek körében végzett felmérésünk tehát azt mutatja, hogy az Erasmus-ösztöndíj nem csupán jól mutat az önéletrajzban, hanem komoly előnyt is jelent. Az azonban már a volt ösztöndíjason múlik, hogy ezt mennyire tudja munkakereséskor vagy munkája során kamatoztatni.

---

¹ Az előbbieket többé-kevésbé összezsengenek a volt hallgatók által nyilatkozottakkal. A korábbi ösztöndíjasok ugyanis saját bevallásuk szerint az átlagnál nyitottabbnak tartják magukat, valamint a(z) idegen nyelvű kommunikációs készségeik fejlődéséről is számot adtak, melyet elsősorban Erasmus-ösztöndíjuknak köszönhetnek.

Tágabban értelmezve a sikert garantáló készségek körét, meg kell említenünk a problémamegoldást, a kitarást és a nyelvismeretet is. Az eredmény ismét egybevág a hallgatókéval: egy volt ösztöndíjas például a legmaradandóbb tapasztalatként említette azt, hogy Erasmus-ösztöndíja arra tanította, hogy kitartással bármit elérhet. Valamennyi megkérdezett volt hallgató beszámolt arról, hogy meg tudta valósítani a nyelvtudása javítására irányuló elképzeléseit, amely mint látjuk, fontos elvárás a cégeknél.

A HALLGATÓK FELKÉSZÍTÉSE A MOBILITÁSI IDŐSZAKRA

Az Erasmus-ösztöndíj sikere nagyban múlik azon, hogy a hallgatók nyelviileg, szakmailag mennyire felkészülten kezdik meg tanulmányaikat, szakmai gyakorlatukat külföldön. Nem elhanyagolandó ez az időszak, hiszen az aktív felkészülési fázis megalapozza, hogy a diákok elég nyitottan és képzetten indulnak-e el külföldre, és később ki tudják-e használni az ösztöndíj adta lehetőségeket. A felkészülés természetesen elsősorban a hallgatók felelőssége, azonban a küldő intézmények jelentősen megkönnyíthetik a hallgatók feladatát.

Minden egyetem, főiskola igyekszik a lehető legjobban felkészíteni hallgatóit. Az alábbi példák mutatják, hogyan szervezik meg a felsőoktatási intézmények a hallgatók felkészítését.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE)

Az intézmény különféle módon járul hozzá a hallgatók felkészítéséhez: tájékoztatás, a volt Erasmus-hallgatók tapasztalatainak átadása, nyelvi és szakmai felkészítés szerepelnek a palettán. Az Erasmus-programmal kapcsolatos általános és gyakorlati tudnivalók, a célországgal, célintézménnyel kapcsolatos információk és a folyamat adminisztrálásához szükséges dokumentumok a kari Erasmus-honlapokon érhetők el. Az egyetem karain működő nemzetközi osztályokon tapasztalt munkatársak, és hallgatói segítők (tutorok) válaszolnak a hallgatók egyéni kérdéseire. A tanszéki koordinátori feladatokat ellátó oktatók pedig a hallgatók szakmai felkészülését segítik.

A hallgatók körében sikeresek az Erasmus-napok, amelyekre a szervezők a volt Erasmus-hallgatókat, oktatókat, munkatársakat hívják meg előadónak. A tájékoztató napok egyik igazi nagy haszna, hogy az érdeklődők az éppen az egyetemen tartózkodó külföldi hallgatókkal, vendégoktatókkal, a személyzeti mobilitás keretében érkező nemzetközi munkatársakkal is találkozhatnak.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem nagyon fontosnak tartja a kiutazó hallgatók nyelvi felkészítését, ami az igényeknek megfelelően karonként különböző: a Bölcsészettudományi Karon a legkisebb erre az igény, hiszen az idegennyelv-szakos hallgatók eleve magas szinten beszélik a fogadó ország nyelvét, sőt, általában a nem idegennyelv-szakos hallgatók is biztos nyelvtudással rendelkeznek. Szaknyelvi felkészítésre leginkább a Jog- és Államtudományi Karon (JÁK), még inkább pedig az Információs Technológiai Karon (ITK) van szükség. Nyelvi felkészítés nem csupán nyelvórák keretén belül zajlik. A JÁK által szervezett Erasmus-napon valamennyi nemzet egy kis kiállítást készít, ahol a PPKE hallgatói olasz, spanyol, holland, izlandi, stb. fiatalokkal találkozhatnak, és a későbbi közös programok során egymással gyakorol-

hatják a leendő fogadó ország nyelvét. Az ITK-n valamennyi BSc-s hallgató a tanulmányai 5. szemeszterében minden szaktárgyat angolul tanul, annak érdekében, hogy mihamarabb elsajátítsa az informatikai szaknyelvet. Az Erasmus-támogatásra vagy más külföldi ösztöndíjra pályázó hallgatók ezen kívül féléves szaknyelvi felkészítő kurzuson vehetnek részt. A tanfolyam az alapozó angol nyelvi tanulmányok alatt megszerzett fontos szaknyelvi ismereteket igyekszik elmélyíteni, a tanultakat magasabb szintre hozni.

Az egyetem aktív tutori hálózatot is működtet, amelyben szívesen dolgoznak az intézmény hallgatói. A tutorok elsősorban a bejövő hallgatókat támogatják, hasznos tanácsokkal látják el őket, és segítik a bejövő hallgatóknak megtalálni a helyüket az egyetemen. A tutori feladatokat ellátó diákok is kapnak nyelvi támogatást a munkához, hiszen az egyetem ingyenes angol szaknyelvi kurzust szervez számukra. A bejövő hallgatók támogatásával megbízott diákok így kipróbálhatják magukat nemzetközi közegben, a tutori időszak megkönnyítheti a felkészülést saját külföldi útjukra. A külföldi félévről hazaérkező diákok igen nagy része jelentkezik a karok nemzetközi irodáiban, hogy tutori teendőket lásson el, és továbbfejlessze friss nyelvtudását. A kimenő hallgatók tájékoztatásánál nagy segítség a volt Erasmus-hallgatók külföldi tapasztalata, rengeteg hasznos információt adnak a leendő Erasmus-hallgatóknak a program egészéről, illetve a fogadó intézményről, a fogadó országról, a külföldön tapasztalt kulturális különbségekről, továbbá praktikus tanácsokkal látják el a kiutazókat (pl. az utazással, biztosítással, szállással stb. kapcsolatos tippeket kapnak). Az Erasmus-napokon esetenként közülük is tartanak néhányan tájékoztatást, de ők főleg az egyéni felkészülést segítik.

Óbudai Egyetem

Az Óbudai Egyetem nagy hangsúlyt fektet arra, hogy hallgatói jól felkészülten kezdjék meg külföldi tartózkodásukat. A felkészítés legfontosabb része az alapos tájékoztatás. A koordinátorok kiscsoportos találkozókon látják el hasznos tudnivalókkal a kimenő hallgatókat. A diákok ilyenkor kapnak felvilágosítást az oktatás menetéről, formájáról és a vizsgázásról is. A későbbi tantárgyfogadással kapcsolatos tudnivalókat is ilyenkor kapják. A koordinátorok ekkor hívják fel a hallgatók figyelmét a legfontosabb dolgokra, mint például a diákigazolványra, biztosításra, stb.

Az intézmény azt is lehetővé teszi, hogy a hallgatói már itthon olyan kurzusokat látogassanak, amelyek megkönnyítik a külföldi félév teljesítését. A diákok kiutazás előtt prezentációs technikákat tanulnak meg, szaknyelvi előkészítőn vesznek részt. A kurzusokat nem kötelező látogatni, mindenki saját igényei szerint választhat.

Az egyetemen buddy-rendszer is működik, amelynek a legfőbb célja, hogy elősegítse a bejövő és az itthon tartózkodó diákok közötti kapcsolatépítést. A külföldi hallgatók patronálása igen közkedvelt az egyetem hallgatói körében, hiszen sokan úgy tekintenek a lehetőségre, mint a külföldi ösztöndíjas félév előszobájára. Talán nem véletlen, hogy volt buddyk közül nagyon sokan jelentkeznek Erasmus-ösztöndíjra.

A volt Erasmus-hallgatók beszámolót készítenek ösztöndíjas időszakukról, amelyben minden általuk fontosnak tartott részletre kitérnek. A beszámoló elkészítésénél a leglényegesebb szempont, hogy a később kiutazó diákok hasznos információkat találjanak benne, hasznos tippek segítsék külföldi félévüket. A hallgatói beszámolók nagy segítséget jelentenek a kiutazók számára, több évre visszamenőleg adnak hasznos útbaigazítást.

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A hallgatók felkészítésében rendkívül fontos szerepet töltenek be a hallgatói önkormányzatok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen évek óta működik mentorrendszer, ennek a rendszernek köszönhető, hogy a külföldi és belföldi diákok időt töltenek együtt, felkészítve így a kiutazókat a kintlétre. Az Erasmus-félév leggyakorlatiasabb felkészülési módja, ha az ember még itthon minél több időt tölt együtt külföldi Erasmus-ösztöndíjasokkal. Így már hazai pályán jó előre meg lehet tudni, hogy nagy valószínűséggel milyen problémákkal fognak szembesülni a saját kiutazásukkor. A gondok egy része persze így is váratlanul fog jelentkezni, de a sok megszerzett hasonló tapasztalat könnyen kisegíthet a bajból.

Ilyen tapasztalatirodának nevezhető az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2006 óta élő mentorrendszer, amelyről az ELTE egyetemi főmentora, *Luczay Réka* mesél:

• Milyen célból jött létre a külföldi hallgatókra fókuszáló mentorrendszer?

A mentorrendszer lényege az „SHS”, *students help students*-elv, tehát az, hogy a diákok egymást segítik, jelen esetben az ELTE-s magyar hallgatók a hozzánk érkező külföldieket. Mindenki a saját kortársaihoz fordul elsősorban segítségért, mert könnyebben megértik egymást, és hasonlóan gondolkodnak.

• Melyek a magyar mentorok feladatai egy félév során?

Alapvetően a külföldi ügyes-bajos dolgai intézésében hivatottak segíteni. Azoknak a bejövő Erasmus-hallgatóknak, akik igénylik, „kiosztunk” egy mentort – de nevezhetjük magyar barátnak is, akivel bármikor fel tudja majd venni a kapcsolatot, akár még megérkezése előtt is. A mentori teendők közé tartoznak a szálláskeresés, az új környezet, valamint az egyetem bemutatása és a tanulmányi kérdések megválaszolása, ideértve az elektronikus tanulmányi rendszer kezelését is. Szabadabban értelmezhető „kötelességüknek” mondható, hogy bevezetik mentoráltjaikat a budapesti kulturális, vagy akár éjszakai életbe. A feladatuk másik része, hogy részt vegyenek a Hallgatói Önkormányzat Külügyi Bizottsága, illetve az ESN (*Erasmus Student Network*) ELTE által szervezett programokon, vagy segítsenek a programok megszervezésében. Ezen kívül ők is szervezhetnek kisebb-nagyobb programokat.

• Mit kapnak a mentorok munkájukért?

A mentorrendszer önkéntes alapon működik, mindenki maga dönti el, hogy mennyire kíván részt venni benne, így azt is, hogy mennyi tapasztalattal lesz gazdagabb. Az igazán aktív tagok igazolást kapnak munkájukról, amelyet Erasmus- és más egyéb ösztöndíjhoz, de akár külföldi munkára jelentkezésnél is hasznosíthatnak, ajánlólevélként.

• Fontos szempont az Erasmus-ösztöndíj megpályázásakor, hogy valaki mentor?

Figyelembe veszik, azonban ez nem elsősorban a pályázati bírálóknak, hanem a mentornak magának fontos: ő lesz felkészültebb. Lehet, hogy emiatt fogadják el a pályázatát, de nem garancia rá.

• Hogyan működik a gyakorlatban: aki Erasmus-ösztöndíjjal külföldre akar menni, az előbb mentornak jelentkezik, vagy fordítva?

Is-is. Az elmúlt években nagyobb hangsúlyt fektettünk a toborzásra, sok új, fiatal tagja van a szervezetnek, aki még nem utazott el ösztöndíjjal. De olyanok is jelentkeznek, akik már voltak külföldön, és ott találkoztak az ESN-nel.

- **Az ELTE-re érkező külföldi hallgatók között van olyan, aki korábban otthon mentor volt?**

Nagyon sokan! Mégis kérnek mentort, ám az általános eligazítás mellett nekik az is szempont, hogy lásák, hogyan működik nálunk a mentorrendszer. Problémákkal is felkeresnek, véleményt kérnek fontos nemzetközi szintű kérdésekben, mint például az utánpótlás-toborzás.

- **Hogyan lehet mentor valakiből az ELTE-n?**

Minden szemeszterben keresünk új tagokat, hallgatóknak szóló felhívással. Az érdeklődőknek felvételi eljárás on kell megfelelniük, hogy mentorok lehessenek. Ez egy szóbeli elbeszélgetésből áll, a jelentkezőnek angoltudását is bizonyítania kell. Az egyetem négy nagy karán a jelentős érdeklődés miatt írásbeli fordulót is bevezettünk. Vannak olyan hallgatótársaink is, akik előzetesen személyesen érdeklődnek, őket elvisszük néhány programra, ott belekóstolhatnak a mentorságba, de természetesen nekik is felvételizniük kell.

- **Tudatosan esik a választás azokra, akik már jártak külföldön, és részesültek hasonló „pátyolgatásban”?**

A felvételi során előnyben nem részesíthetjük őket, de tapasztalatuk miatt nekik lesz a későbbiekben lépéselőnyük. Az ideális mentor az, aki itthon mentorkodott, majd ösztöndíjasként külföldön járt, és hazatérte után ismét ellát mentori teendőket. Egy ilyen mentor még nagyobb lelkesedéssel áll neki a feladatoknak, gyakran új ötletekkel is előáll a külföldön látott példák alapján. Az sem ritka, hogy a programokra az éppen Magyarországra látogató külföldi barátait is beszervezi, akik talán pont ezért adják be jelentkezésüket hazánkba Erasmus-ösztöndíjra a későbbiekben.

- **Milyen előnyei vannak még annak, ha valaki mentorságra adja a fejét?**

A mentorált ingyen nyelvtanárként is „funkcionál”. A magyar hallgató kénytelen aktívan használni az angolt (vagy más közös nyelvet találnak), így nyelvtudása erősödik. Mentorként határtalan kapcsolatépítésre nyílik lehetőség, és akár örök barátságok is szülehetnek. A mentor kipróbálhatja magát a program-szervezésben, és minden új feladattal talpraesettebbé válik.

SIKERES HALLGATÓI ÉLETUTAK

VOLT ERASMUS- HALLGATÓKKAL KÉSZÜLT INTERJÚK

Az Erasmus-program központi eleme a hallgató. Ők utaznak a legtöbbet, és ők határozzák majd meg, milyen lesz Európa a jövőben. Ugyanakkor azok is ők, akik megtapasztalják az álláskeresés minden nyűg-jét és gondját.

Mi a helyzet azonban azzal a közismert előnnyel, miszerint az Erasmus-hallgatók könnyebben találnak állást, mint itthon maradt évfolyamtársaik? Nos, a megkérdezett cégek és hallgatók válaszai direkt módon nem támasztják alá ezt az előfeltevést, azonban valamennyi munkáltató és Erasmus-hallgató egyetért abban, hogy a diplomások előnyére válnak az álláskeresés során azok a készségek, amelyeket külföldi tanulmányaik során fejlesztettek.

Az Erasmus-ösztöndíjjal kapcsolatos szubjektív tényekről, élményekről, hallgatókat is megkérdeztünk. Hiszen felmutathatunk bármilyen statisztikai adatot, a „kampány” fontos részét teszi ki a volt ösztöndíjasok személyes véleménye. Az információ szájról-szájra terjedésekor biztosak lehetünk annak hatásosságában, azonban az eredeti tartalom csorbulhat. Ezért gyűjtöttük össze ebben a kiadványban az egykori Erasmus-hallgatók meglátásait arról, hogy milyen céllal érdemes igénybe venni az ösztöndíjat, vagy akár arról, hogy mit profitáltak ebből a külföldi lehetőségből a karrierjük során.

Magyarországról alig több mint egy évtizede utaznak ki hallgatók külföldre Erasmusszal, számuk azonban máris felér egy közepes méretű város lakosságával. Mi elsősorban a képzeletbeli Erasmus-város alapítóit kerestük fel, hiszen a néhány éve külföldön járt társaik még csak most diplomáznak majd.

Az elmúlt 10 év ösztöndíjban részesült hallgatói közül nem volt könnyű kiválasztani azt a néhány embert, akik tevékenysége megfelelően példázza az Erasmus-program sokszínűségét. Azért esett a választásunk a kiadványunkban szereplő világjárókra, mert ők azok a volt hallgatók, akik ösztöndíjuk alatt és után egyaránt kamatoztatni tudták tehetségüket, és azóta kiemelkedő eredményeket értek el szakterületükön.

Az interjúkból kiderül, hogy az ösztöndíjasok szaktudással, tapasztalatokkal és élményekkel egyaránt gazdagodtak külföldi útjuk során – de nem felejtették el megkérdezni őket a negatívumokról sem. Ők az első magyar ösztöndíjasok közé számítanak, akik azóta sikeres karriert futottak be, vagy jelenleg is felfelé ível a pályájuk. Lássuk, mi az ő véleményük az Erasmusról!

SZÉKELY BALÁZS

a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium munkatársa

Bizonyos tudományterületeken az átlagosnál is jobban indokolt a külföldi tanulmányút. Székely Balázs is ilyen pályát választott magának, amikor nemzetközi tanulmányok szakra iratkozott be. Igazi kozmopolitaként más lehetőségeknek köszönhetően Kanadában tanult hosszabb ideig, és az Egyesült Államokban a HAESF szakmai ösztöndíjasaként két külpolitikai kutatóintézet munkájában vett részt. Erasmus-ösztöndíjával Prágában járt, ahol olyan ismeretekre tett szert, amelyeket ma is hasznosít munkája során, a közigazgatásban.

- **Honnan hallott az Erasmus-ösztöndíjról?**

Az egyetemi faliújságon akadtam rá arra a lehetőségre, amellyel a 2005/2006-os tanévet töltöttem Prágában.

- **Mi alapján választotta ki, hogy hol töltse Erasmus-félévét?**

Mindenképpen olyan nyelvterületre szerettem volna utazni, amelynek még nem beszéltem a nyelvét. Úgy gondoltam, hogy egy teljes év alatt el tudok sajátítani egy számomra ismeretlen nyelvet társalgási szinten. Nem utolsósorban az is számított a választásban, hogy az ösztöndíjamat minél kisebb mértékben kelljen kiegészítenem a kinti megélhetéshez.

- **Miért igényelte az ösztöndíjat?**

Tágítani szerettem volna az ismereteimet minél több területen. „Nemzetközis” hallgatóként érdekelt, hogyan tanítják alapvetően ugyanazt a tananyagot máshol. Emellett célom volt megismerkedni más európai diákokkal, valamint kíváncsi voltam egy új ország oktatási rendszerére, kultúrájára és társadalmára.

- **Melyek voltak főbb motivációi külföldön?**

Alapvetően az, hogy a cseh oktatási rendszerben is megálljam a helyemet, ami sikerült is. Részt vettem egy online szemináriumon (lengyel és német egyetemekkel együttműködve), amelyre itthon nem számítottam. A szeminárium a német, cseh és lengyel külpolitikát mutatta be. Az ott szerzett tudást, valamint a kurzus végén rendezett szimulációs játékot a jelenlegi munkám során is tudom alkalmazni.

- **Mit volt a legfontosabb tapasztalata?**

Az európai diákok (azaz különböző nemzetek) közötti tolerancia. Az Erasmus-ösztöndíj után teljesen másképpen szemlélem az európai nemzetek közötti egyet nem értést. Megtanultam még jobban elfogadni a másik véleményen álló feleket, és minden esetben próbálom megérteni azokat, akik nem feltétlenül ugyanazt gondolják, mint én. Ez szerintem alapvető ahhoz, hogy az európai népek békében egymás mellett élhessenek, és ne történhessenek meg a korábbi évszázadok tragédiái Európában.

- **Milyen szakmai tevékenységet végzett az Erasmus-félév alatt?**

Egy teljes tanévet töltöttem Csehországban, amely során érdekes és hasznos információkkal gazdagodtam. A kinti oktatási intézmény kurzusain szerzett tudást folyamatosan hasznosítom a mindennapokban. Ennek köszönhetően végzettségemnek megfelelően sikerült elhelyezkednem a munkaerőpiacon, va-

lamint érdeklődési körömhöz is szorosan kapcsolódnak ezek az ismeretek, így amikor külföldi barátaimmal beszélgetek hazájukat érintő témákról, felsejlenek ezek a dolgok.

- **Hogyan történt a kint elvégzett kurzusok elfogadtatása?**

Nekem nem akadt problémám, míg több hallgatótársamnak voltak nehézségei. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy nálunk ekkoriban kezdett elterjedni az Erasmus-ösztöndíj lehetősége, ezért korábban az oktatók sem találkoztak az elismertetés problematikájával.

- **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóegyeteme?**

Teljesen más jellegű, interaktívabb tanórákon vehettem részt.

- **Épített-e külföldi tanulmánya során jelentős új kapcsolatokat?**

Folyamatosan kapcsolatban vagyok mind az Erasmusos, mind a helyi diákokkal. Az egyik professzorom invitálásra egy előadást tartottam a prágai Amerikai Egyetemen, miután visszatértem Magyarországra. Ezenkívül külföldi barátaimmal az egyetem elvégzése után kölcsönösen segítettük egymást álláskeresésben, több-kevesebb sikerrel.

- **A munkaerőpiacon, illetve karrierje szempontjából látta előnyét később annak, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt?**

Nem érzékelttem előnyét a munkaerőpiacon, ami talán annak is köszönhető, hogy a 2000-es évektől lett népszerű program az Erasmus, így még nincs akkora presztízse, mint külföldön. A külföldön töltött időnek köszönhetem a nagyfokú toleranciámat más nemzetek iránt, valamint azt a hatalmas kapcsolatrendszert szerte Európában, de mondhatni, hogy a tengerentúlon is, amivel jelenleg rendelkezem. Továbbá azt a tudást, amit kint szereztem szintén az Erasmusnak köszönhetem.

- **Ön szerint mik az Erasmus-félév előnyei, hátrányai?**

A pozitív oldalhoz tartozik az új kultúrák, diákok megismerése. Az Erasmusszal lehetőségem nyílt részt venni egy másik oktatási rendszerben, ezáltal más jellegű tudásra szert tenni. Fontosak voltak az utazási- és szórakozási lehetőségek is. Sajnos az ösztöndíj nem arányos a megélhetés árával, a tantárgyi érdemjegyek és kreditek elfogadtatása nehézségekbe ütközik, és bár lehetőség van a helyi diákokkal való interakcióra, megfigyelhető, hogy az Erasmus-diákok kevésbé alakítanak ki kapcsolatokat a helyi hallgatókkal, mint a többi Erasmus-diákkal. Az online szemináriumon öt cseh és öt külföldi diák vett részt, így én szerencsésnek mondhatom magam, hogy helyieket is megismerhettem, akikkel a mai napig tartom a kapcsolatot. Elmondhatom, hogy barátságok kötődtek az Erasmus-tanévem alatt.

- **Ajánlaná-e másoknak is, hogy pályázzanak?**

Igen, mert örök élmény, és olyan kulturális és oktatási tapasztalatra tehet szert az ember, ami később is meghatározó, valamint lehetőség van olyan kapcsolati tőkét felhalmozni, ami a későbbi karrier során hatalmas előnyt jelenthet.

- **Volt már arra példa, hogy munkája során Erasmus-kapcsolataiból profitált vagy külföldi barátai kérték az Ön segítségét?**

Az Erasmus-kapcsolataim révén több európai országba is eljutottam, általában barátaimat látogattam meg, és természetesen én is vendégül láttam őket Magyarországon.

OLLÉ JÁNOS

az Eötvös Loránd Tudományegyetem munkatársa

Ollé Jánost egykor egyik tanára beszélte rá, hogy jelentkezzen Erasmusra, és próbálja ki magát külföldön is. Kölni tanulmányai alatt olyan szakirodalomhoz jutott, amely itthon csak évekkel később vált szakmájában ismertté. Ösztöndíja után lediplomázott, doktori tanulmányokat végzett, jelenleg maga is oktatóként tevékenykedik egykori egyetemén, ahol ma már ő ajánlja az Erasmust diákjainak.

Oktatói tevékenysége mellett a kutatást és a kutatás népszerűsítését is rendkívül fontosnak tartja.²

- **Hogyan szerzett tudomást a lehetőségről?**

Az egyetemen egy oktató (Kárpáti Andrea) hívta fel rá a figyelmem, és ajánlotta nekem, illetve másoknak is, hogy adjunk be pályázatot.

- **Mikor volt Erasmus-ösztöndíjas, melyik országban járt, és mi alapján választotta ki az egyetemet?**

Az 1999/2000-es tanév tavaszi félévében voltam Németországban (*Universität zu Köln, Erziehungswissenschaftliche Fakultät*). A döntő tényező pedig a tanári ajánlás volt, nem is kerestem más intézményt.

- **Miért pályázott?**

Részben a nyelvtudásom fejlesztése, részben pedig külföldi forrásokhoz való szabadabb hozzáférés volt a legfontosabb motivációm. 2000-ben még nem álltak rendelkezésre olyan mértékű és hasznosságú interneten elérhető adatbázisok, mint most. Egy külföldi könyvtárban keresni, olvasni, jegyzetelni komoly „ajándék” volt.

- **A szakdolgozata, illetve később a disszertációja szempontjából volt Önnek lényeges, hogy külföldi szakirodalomhoz is hozzáférhessen?**

Két témakör szerepelt a feladataim között. Az egyik az empirikus neveléstudományi kutatások lehetőségei és korlátai címmel, a statisztikai módszerekkel támogatott kutatások metaelemzését célozta meg. A másik az oktatáselméleti modellalkotás, oktatáselméleti modellek összehasonlító elemzése volt. A disszertáció megírásában az utóbbi terület kapott szerepet. Az összes fontos szakirodalmat nehéz lenne felsorolni, mert hosszú a lista, de hármat konkrétan szeretnék kiemelni. *Friedrich W. Kron: Grundwissen Didaktik* című könyve megtanított arra, hogy a didaktikai modellalkotás milyen sokszínű lehet és, hogy milyen szempontok szerint lehet ezeket összehasonlítani. *Herbert Gudjons* és *Rainer Winkel* szerkesztette *Didaktische Theorien* megmutatta, hogy a modellek gondolatvilága hogyan képes megküzdeni más modellekkel. *Heinz-H. Krüger Einführung in Theorien und Methoden der Erziehungswissenschaft* pedig a metaelemzés lehetőségeire adott gondolatébresztő példákat.

- **Hogyan értékelné külföldi tevékenységeit?**

Minden tervem és elképzelésem megvalósult. A nyelvtudásom lényegesen jobb lett, elsősorban a beszédkészséget tekintve volt hasznos az idegen nyelvi környezet, illetve más országokból érkezőkkel való

² <http://blog.ollejanos.hu/2010/09/17/kutatok-ejszakaja-elott-7-nappal-es-7-ejszakaval/>

kommunikáció. A szakirodalmak feltárása, összegyűjtése, illetve német nyelvű kurzusok látogatása rendkívül hasznos volt.

- **Volt olyan előnye is a kintlétnék, amire nem számított külföldre utazása előtt, mégis nagyon fontosnak tartja utólag?**

Váratlan, de utólag átgondolva nagyon fontos volt az akkor még távolinak tűnő Európai Unió hallgatói kulturájának sokszínűsége, az ezzel való találkozás, az ebben eltöltött hónapok hatása.

- **Mit emelne ki külföldi tapasztalataiból?**

A tudomány és a tudományos kutatás „nemzetközibb”, mint azt gondolnánk. Mások, más rendszerben, másként, más módon gondolkodnak nagyrészt ugyanazokról a kérdésekről, de az eltérő látásmódok új megvilágításba helyezik az itthon megismert diszciplínákat. A hazai neveléstudományban, szűkebben vett didaktikában 2-3 modell létezett az elmúlt évtizedekben. A német didaktikában hasonló alapkérdésekből kiindulva majdnem 50. A különbség megdöbbentő.

- **Mivel foglalkozott Németországban?**

Elsősorban didaktika és kutatómódszertan területén dolgoztam fel szakirodalmakat, illetve hallgattam előadásokat, vettem részt gyakorlati foglalkozásokon.

- **Tett szert olyan kapcsolatokra külföldön, amelyekből tudott profitálni ösztöndíja letelte után?**

Személyes ismeretségek, barátságok más szakterületekről érkező hallgatókkal elsősorban a lakókörnyezet alapján alakultak ki. Ennek különösebb szakmai profitja nem volt. A fogadó egyetemen komoly akadályt jelentett, hogy a Neveléstudományi Kar a tanárképzésért volt felelős és pedagógia szakosként szívesebben látogattam volna az ottani Bölcsészkart, ami az itthoni képzésem szerint ideális lett volna. Ez a különbség komoly gátja volt a szakmai kapcsolatépítésnek, hiszen a többi hallgató tanári pályára készült és nem pedagógiai kutatónak.

- **A munkaerőpiacon látta előnyét később annak, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt?**

A külföldi tapasztalatok a didaktikáról való gondolkodásomat jelentős mértékben befolyásolták, ami végül jelentős hatással volt a PhD-disszertációm megírására. Ez akár munkaerő-piaci előnynek is felfogható.

- **Hogyan értékelné az Erasmus-ösztöndíj mérlegét?**

A pozitív oldalt erősíti a hazaitól eltérő kultúra, gondolkodásmód és a tudományos tevékenység. A másik oldalon viszont azt tudom felhozni, hogy a befogadó intézményről annak idején nagyon keveset tudtunk, illetve nem volt előre beadott terv, ami szerint a külföldi tevékenységet rendszerezettebben és hatékonyabban lehetett volna végezni.

- **Oktatóként ajánlja a hallgatóinak az ösztöndíjat?**

A világ megismerése, elsősorban a saját szakterületen való gondolkodásra gyakorolt hatása felbecsülhetetlen érték. Oktatóként arra mindenkit bátorítok, hogy legalább egy félévet töltsön el külföldön. Az internet forrásai a legtöbb esetben helyettesíthetik a tényleges helyi információszerzést, de legalább egyszer meg kell tapasztalni egy másik felsőoktatást, a tudományról, szaktárgyról való gondolkodás másságát és hasonlóságát is. Szerintem ezt akár kötelezővé is kellene tenni, legalábbis mesterképzési szinten mindenképpen. Ez nem csak a rátermettek kiváltsága kell legyen, hanem alapvető tapasztalat mindenkinek.

UBRANKOVICS JÚLIA

színésznő

Sötét, hideg idő. Gyakori esőzések – ez Hamburg, ahol Ubrankovics Júlia töltötte Erasmus-félévét, aki a zordon időjárás ellenére is szívesen gondol vissza ösztöndíjas időszakára. Nem csoda, hiszen még színészhallgatóként olyan lehetősége volt, amely másnak később sem adatik meg: neves német művészekkel dolgozhatott együtt. Júlia számára művészként mindig is fontos volt a nemzetközi tapasztalat, ezért tanulmányai befejeztével visszatért Németországba, mi több, jelenleg is Berlinben dolgozik. Az interjú során elárulta, hogy ismét messzi kalandokra vágyik, ám ezúttal az úti cél Amerika.

- **Hogyan értesült a pályázati lehetőségről?**

A Színművészeti Egyetem nemzetközi kapcsolatainak referense tájékoztatott az ösztöndíjas lehetőségekről. Személyes úton kerestem meg őt, hogy pontos képet kapjak, hiszen mindig is érdekelt a német színházi kultúra, és kíváncsi voltam az egyetem milyen ösztöndíjas lehetőségeket tud ajánlani. Végül az Erasmus mellett döntöttem.

- **Mikor volt Erasmus-ösztöndíjas, melyik országban járt?**

Harmadéves egyetemistaként pályáztam a hamburgi *Hochschule für Musik und Theater-re (HfMT)*, Németországba.

- **Mi alapján választotta ki az intézményt, ahol Erasmus-félévét töltötte?**

Szakmámat tekintve nagyon egyedi helyzetben voltam, színészként előttem még nem pályáztak külföldi ösztöndíjra. Olyan intézményt kellett találnom, amely nemcsak intézményi szinten, de közösségileg is befogad, és aktív részese lehetek az ott folyó kreatív munkának – a HfMT erre tökéletesen megfelelt. Előzetesen személyesen beszéltem a hamburgi egyetem igazgatójával, aki végtelenül kedves volt, és számos kint végzett német kollégámnál is érdeklődtem, és ők is jó szívvvel ajánlották ezt az egyetemet. A másik indok Hamburg fekvése volt, mindig is szerettem volna egy kikötővárosban lakni.

- **Miért kívánt Erasmus-ösztöndíjas lenni?**

Az Erasmus-ösztöndíj nyújtott olyan kapcsolati rendszert az intézmények között, amely kölcsönösen érdeke volt mindenkinek, nem estem ki a tanulói jogviszonyból, kreditjeimet át tudtam konvertálni. Emellett anyagi támogatás nélkül nem lett volna módom külföldön tanulni.

- **Miket tudott főbb motivációiból megvalósítani?**

A német színházi kultúra és képzés megismerése volt a célom, melybe közvetlenül beleláttam, sőt részese is lettem.

- **Milyen különbségeket tapasztalt a német és magyar színtársulatok, színházkultúra között?**

Csak sorolni tudom: létbiztonság, kevésbé stresszes próbaidőszak, tervezhető évad – ezek mind nagyon fontos pozitívumok. Művészileg azonban nem mindig jelentett kihívást, ritka az erős társulati szellem, a

képzettség sokszor csupán technikai. Itthon sokkal nehezebb körülmények között, de mégis szívből születhetnek előadások. Ezek a tények azonban, nem csupán a német színházi életben, hanem magában a kultúrában gyökereznek, a kulturális különbségekből adódnak.

• **Ha visszagondol, mi volt a legfontosabb és a legmaradandóbb tapasztalat, amit külföldön szerzett?**

Nyitottnak és befogadónak kell lenni más kultúrák felé, hisz' azért mert valami ismerősnek tűnik a felszínen, lehet még nagyon-nagyon más igazából. Ezen kívül a külföldi szemeszter új megvilágításba helyezte az otthoni színészképzést, annak minden hibájával, de rengeteg előnyével is, amelyről mindig megfeledekezünk, pedig nagyon magas szintű nemzetközileg is a magyar oktatás.

• **Milyen szakmai tevékenységet végzett az Erasmus-félév alatt?**

A színész osztályban olyan nagynevű művészekkel dolgozhattam együtt, mint a színész *Burghart Klaußner* (*The Reader, Das weisse Band*), illetve *Bernd Freytag*, német író. A szemeszter végén pedig egy előadás készült, *Medeamaterial* címmel, amelyet többször játszottunk, ebben én játszottam az egyik női főszerepet.

• **Bizonyára nagy sikerként könyvelte el, hogy vendéghallgatóként Ön kapta az egyik női főszerepet az említett darabban. Könnyen beilleszkedett a társulatba? Jelentett gondot, hogy a német nem az anyanyelve?**

Rendkívül jól tudtunk együtt dolgozni a berlini rendezővel, és öt női szerepet osztott ki, amiből nagyon nagy megtiszteltetés volt kivenni a részem. A nyelv nem jelentett különösebb nehézséget, hisz' gyerekkoromtól beszélek németül.

• **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóegyeteme?**

Kifejezetten többletet a kint szerzett tapasztalataim összessége jelent. A német nyelvterületen való érvényesüléshez elengedhetetlen az ottani szakmai háttér ismerete.

• **Épített-e külföldi tanulmánya során jelentős új kapcsolatokat?**

Számomra nagyon jelentős a Burghart Klaußnerrel folytatott munka, Kleisttel, tehát klasszikus szöveggel foglalkoztunk, és hálás vagyok a sorsnak, amiért tőle tanulhattam.

• **Karrierje szempontjából látta előnyét később annak, hogy Erasmus-ösztöndíjasként külföldön tanult?**

Azóta Berlinben is dolgozom, szerződtem egy ottani színészügynökséggel, a részképzésem biztosít mindenkit, hogy az ottani nívónak megfelelő képzettségem van.

• **Ajánlaná-e másoknak is, hogy pályázzanak Erasmusra?**

Kihagyhatatlan lehetőség úgy külföldön tanulni, hogy azt itthon támogassák, elfogadják. Új kultúrákat megismerni, új nyelvet, új világlátást tanulni mindenkinek csak a javára válhat!

• **Jelenleg hol dolgozik?**

Jelenleg nemzetközi filmekben játszom Európában, és most folynak az első szárnypróbálgatások Amerikában.

BARÓTFI SZABOLCS

a Quintiles Magyarország Kft. ügyvezető igazgatója

A szakmai ismeretek, nyelvtudás bővítése mellett személyiségformáló erővel is rendelkezik az Erasmus – vélekedik Barótfi Szabolcs. Féléves spanyolországi kinttartózkodása során nyitottabbá vált, és szélesebb látókörrel tért haza. Szabolcs azt is elmondta, hogy egy hosszabb távollét alkalmával könnyebben fel tudjuk mérni az otthoni helyzetet, és pozitívan értékelni azt, amelyet eddig természetesenek vettünk, holott nem az. Gyógyszerészhallgatóból lett ügyvezető igazgatóként úgy gondolja, hogy olyan kompetenciákat mondhatunk magunkénak hazatértünk után, amelyek segítségével előnyt kovácsolhatunk magunknak munkakereséskor.

- **Mikor, hányadévesen volt Erasmus-ösztöndíjas, melyik országban járt?**
1999-ben, negyedévesen, Spanyolországban (Santiago de Compostela).
- **Személyes érdeklődés motiválta vagy tanulmányai, karrierje szempontjából volt fontos a spanyolországi út?**
Elsősorban személyes motiváció miatt pályáztam: volt egy kialakult pozitív vízióm az ilyen külföldi lehetőségekről, ami utólag teljesen beigazolódott. Alapvetően szerettem volna világot látni, idegen nyelvet gyakorolni és emberekkel megismerkedni. Az, hogy mindezt a tanulmányaim végzése során és a szakterületemen volt alkalmam, külön értéket adott az egésznek.
- **Miket tudott főbb motivációiból megvalósítani? Tudott élni olyan lehetőségekkel külföldön, amelyekre itthon nem számított?**
Tulajdonképpen a legtöbb célomat sikerült megvalósítanom: megtanultam spanyolul (hazatérve letettem a középfokú állami nyelvvizsgát), sok barátra tettem szert, sok új ismerettel gazdagodtam, amely később a látókörömet szélesítette.
- **Milyen jellegű ismeretekkel gazdagodott? Milyen lényeges különbségeket látott külföldön a szakterületén az itthoniakhoz képest?**
A szakmát tekintve – bár sok izgalmas dologgal találkoztam – átütő tapasztalatokat nem szereztem. Az itthoni egyetemem a saját szakmámban nemzetközi rangú, úgyhogy színvonalban még inkább magasabbnak is mondható, mint a fogadóintézmény Spanyolországban.
- **A megszerzett ismeretek számottevően hatottak mostani munkájára? Ha igen, hogyan?**
Érdekes volt hosszabb időt eltölteni egy olyan országban, amelynek lakosai a világon a harmadik legtöbb ember által beszélt nyelvet tudják anyanyelvüknek, és emellett Európa egyik legnagyobb országa. Hamar megértettem, hogy ez a „nagyság” teljesen más látókört kölcsönöz a spanyoloknak, mint a magunkfajta, kisebb országból érkezőknek. Egyik sem jobb vagy rosszabb, egyszerűen más. Mostani munkámban sokat dolgozom nemzetközi csapat részeként és az ösztöndíj alatt szerzett tapasztalat hozzásegít ahhoz, hogy elfogadjam a kulturális különbségeket és nézőpontokat. Ez pedig az együttműködés egyik alapköve.

- **Mi volt a legfontosabb és a legmaradandóbb tapasztalat, amit külföldön szerzett?**

Európában elengedhetetlen a megfelelő nyelvtudás, és nyitottnak kell lennünk.

- **Mit gondol, mennyire formálta Erasmus-féléve a mai világképét?**

Biztos vagyok benne, hogy az Erasmus-félév nélkül szegényebbnek érezném magam. Időnként túlzottan köldöknézegetősen élünk, tudomást nem véve a körülöttünk lévő világról. Ha valaki huzamosabb időt eltölt külföldön, teljesen átalakíthatja a saját hazájáról, saját magáról alkotott képét.

- **Hogyan működött a tárgyelismertetés? Kellett itthon valamilyen többletmunkát teljesítenie?**

Egyetlen egy tárgyat nem sikerült elismertetnem, minden más tárgy esetében elfogadták a félév gyakorlatait. Abból az egy tárgyból gyakorlati vizsgát tettem, így nem kellett halasztanom az ösztöndíj miatt.

- **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóegyeteme?**

Többletet nem nyújtott, de önmagában egy nagyon eltérő kultúrájú ország felsőoktatási intézményét látni rendkívül motiváló dolog.

- **Az eltérő kultúra hogyan mutatkozott meg fogadóintézménye működésében, az oktatott tananyagban, illetve az egyetemi életben?**

A fogadóintézményem egy nagyon jelentős nemzetközi kapcsolatokat ápoló, és ennek megfelelően igen pezsgő nemzetközi diákélettel rendelkező intézmény. Az oktatott tananyagot tekintve talán a hazai képzés erősebbnek mondható, habár egy félév nem feltétlenül elegendő ennek megítélésére. Ami az egyetemi életet illeti, azt hiszem, mindenki el tudja képzelni ezt egy gyönyörű zárandokhelyen elhelyezkedő, egyben modern és régi egyetemi városban.

- **Épített-e külföldi tanulmánya során jelentős új kapcsolatokat? Ha igen, hogyan profitált belőlük az ösztöndíja letelte után?**

Hosszú távú szakmai kapcsolat kevésbé alakult ki, privát inkább. A hazajövetelem után több kinti barátommal tartottam a kapcsolatot. Ezek egy része mai napig tart.

- **A munkaerőpiacon, illetve karrierje szempontjából látta előnyét később annak, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt? Mit köszönhet a külföldön végzett részképzésnek?**

A tapasztalatom szerint a munkáltatók három ok miatt értékelik nagyra, ha egy jelölt önéletrajzában Erasmus-ösztöndíjat látnak: egyrészt mivel csak a jobb képességű, jobban tanuló hallgatók jutnak hozzá ilyen lehetőséghez, tehát ez önmagában egy ajánlólevél lehet. Másrészt használható nyelvtudásra leginkább külföldön lehet szert tenni. És végül, aki hosszabb időt tölt távol, az alapvetően érdeklődőbb és szélesebb látókörű, amely kompetenciák a munkáltatók jelentős részénél fontosak és keresettek.

- **A cég, amelynek jelenleg ügyvezető igazgatója hasonlóképpen előnyben részesíti azokat a jelentkezőket, akik nemzetközi tapasztalattal rendelkeznek?**

Nálunk nagyon fontos a nyelvi készség, a nyitottság és a flexibilitás. Az a tapasztalatom, hogy a nemzetközi tapasztalattal rendelkező jelentkezők között sokkal nagyobb arányban találunk ezen kritériumokat teljesítőket. Egy multinacionális vállalatnál ezen felül egy nemzetközi arénát megjárta jelölt sokkal könnyebben boldogul, és általában sikeresebben lép előre a karrier létrán.

- **Ön szerint mi a pozitív és negatív oldala az Erasmus-félévnek?**

Pozitív oldalát sokat tudnék említeni: elsősorban lehetőség a nyelvtanulásra, illetve nyelvgyakorlásra, külföldi kapcsolatok kialakításának lehetősége, látókör szélesítése és önállóság növelése. Még akkor is megéri Erasmusszal külföldi egyetemre menni, ha esetleg a hazai intézmény nem fogadja el a kint töltött időt.

- **Ajánlaná-e másoknak is, hogy pályázzanak Erasmusra?**

Tapasztalatom szerint egy frissen végzett hallgató sikeres boldogulásának a munkaerőpiacon négy kulcs-eleme van: nyelvtudás, nyitottság, motiváció és kapcsolatok. Használható idegennyelv-tudás megszerzésére igazán csak a külföldön eltöltött hosszabb időszak ad lehetőséget. Az egyetemi évek után – családi és munkahelyi okokból – erre egyre kevésbé van lehetőség. Ezért mindenkinek azt javaslom, hogy próbáljon meg legalább egy félévet külföldön tölteni. Az Erasmus-program régi hagyományokra tekint vissza, ezért biztos háttérrel szolgált a hallgatóknak.

VÁRADI LUCA

Szociológus, jelenleg doktorandusz a berlini Humboldt Egyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolájában

Karrierje kezdőlökésének véli Váradi Luca az Erasmus-ösztöndíját, melynek köszönhetően Berlinben szociológushallgatóként tanult és kutatásokban is részt vett. Luca nem csupán a kutatómunkába kóstolt bele, hanem sikerült nivós szaktudásra és olyan kapcsolati hálóra szert tennie, ahonnan folyamatos biztatást kapott doktori jelentkezéséhez, és kap a mai napig is PhD-tanulmányaihoz.

- **Hogyan értesült a pályázati lehetőségről? Mikor és hol járt?**

Idősebb hallgatóktól és folyosói plakátokról tudtam az Erasmusról, és a 2004/2005-ös tanév tavaszi félévében, negyedéves koromban tanultam a berlini Humboldt Egyetemen.

- **Mi alapján esett a választása erre az intézményre?**

Nyelvismeret, az egyetem hírneve és a város vonzereje voltak a döntő szempontok.

- **Miért vágyott külföldre?**

Tapasztalatokat szerettem volna gyűjteni, és kíváncsi voltam, hogy a Magyarországon elsajátított tudás mennyiben kamatoztatható külföldön. Az is érdekelt, hogy hogyan oktatnak egy híres külföldi egyetemen.

- **Voltak konkrét szakmai ambíciói, elképzelése, elvárásai kiutazáskor?**

Nem voltak konkrét elképzeléseim, egyáltalán nem tudtam, hogy mire számítsak, de nagyon fontos átlomás volt az életemben az Erasmus. Lehetőségem volt arra, hogy a tanulás mellett kutatóasszisztensként izgalmas nemzetközi kutatásban vegyek részt, és bekerültem egy magas színvonalú berlini kutatócsoportba. Szociológusként azt is megértettem, hogy hogyan tekintenek a külföldiek Magyarországra.

ra, mennyiben más a tudományhoz való hozzáállásunk. Nagyon sok olyasmit tanultam az egyetemen és azon kívül is, amit itthon nem.

• **Mit tart a legfontosabb külföldön szerzett tapasztalatnak?**

A tanulás és a szorgalmas munka megbecsülése. Szemben azzal, amit itthon tapasztaltam korábban, Berlinben a diákok legnagyobb része már az első években is komolyan veszi a tanulmányait, és ezt el is várják tőlük. Cserébe viszont az oktatók is megbecsülik és megtisztelik a diákokat, és odafigyelnek rájuk. Az is nagyon tetszett, hogy a Társadalomtudományi Karnak van egy kisebb saját épülete (Társadalomtudományi Intézet), ahol leülhettünk, találkozhattunk, és, hogy a diákok a magukénak érezték az épületet, és sok időt töltöttek ott az órákon kívül is. Ez az itthoni helyzethez sokkal kellemesebb volt, a látványos kampuszon sajnos ilyesmire egyáltalán nem volt lehetőség.

• **Milyen szakmai tevékenységet végzett ösztöndíja idején?**

Sokat tanultam, és kutatóasszisztensként bekapcsolódtam egy nemzetközi kutatócsoport munkájába.

• **Nyújtott többletet az itthoniakhoz képest fogadóegyeteme?**

Magasabb színvonalú volt az oktatás, és minden kötelező olvasmányt elérhetővé tettek az interneten, ami akkoriban itthon még nem volt lehetséges, és nagyban segítette a sikeres tanulást.

• **Épített külföldi tanulmánya során jelentős, tartós kapcsolatokat?**

Jó kapcsolatba kerültem az említett kutatócsoport vezetőjével (jelenleg a kar dékánja), később DAAD ösztöndíjasként ő volt a fogadóprofesszorom, és ő a doktori témavezetőm is, mivel – többek között ennek a kapcsolatnak köszönhetően – jelenleg a berlini Humboldt Egyetemen vagyok ösztöndíjas doktorandusz hallgató.

• **Tudott előnyt kovácsolni abból, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt?**

Az Erasmusról hazatérve kezdtem el kutatni. Sokat számított az, hogy tudták rólam, hogy éltem külföldön, így nemzetközi kutatásokban való munkát bíztak rám. A külföldi tapasztalataimnak köszönhetően sokszor jobban eligazodom a nemzetközi környezetben.

• **Miket említene az Erasmus-félév pozitív és negatív oldalaként?**

A pozitív oldala, hogy sok tapasztalatot szereztünk, és más szempontból tekintettünk az otthoni közegünkre, és mindarra, amit otthon tanulunk. Fontos állomás az önkép kialakítása szempontjából is, mert a sok más kulturális közegből érkezett emberrel való kapcsolat által új nézőpontból tekinthetünk önmagunkra is. Sajnos alacsony az ösztöndíj összege, úgyhogy drágább nagyvárosokban szülői segítségre vagy a tanulmányok melletti munkára van szükség, ami nem teremt egyenlő esélyeket.

• **Hazaérkezése után melyik intézményben dolgozott?**

Külsős kutatóként dolgoztam az MTA Kisebbségkutató Intézetében és a Menedék Migránsokat Segítő Egyesület nemzetközi kutatási projektjeiben, illetve tavaly tartottam egy angol nyelvű szemináriumot az ELTE Társadalomtudományi Karán.

• **Ajánlaná-e másoknak is, hogy pályázzanak?**

Szerintem minden magyar egyetemistának el kéne mennie külföldre, mert nagyon fontos tapasztalatokat lehet szerezni. Ahhoz, hogy valaki később sikeres legyen bármilyen területen, elengedhetetlen, hogy ne csak Magyarországról szemlélve ismerje meg a világot, hanem Magyarországot is megismerje máshonnan nézve.

TÖRÖK ZOLTÁN

a Leica Geosystems munkatársa

Sokan tévesen azt gondolják, hogy az Erasmus-ösztöndíj nem jelent mást, mint egy, esetleg két külföldön elfecsérelt, átbuzizott szemesztert. Tény, hogy lehet csak a minimumkövetelményként támasztott két kurzust elvégezni, de akár sokkal többet is ki lehet hozni belőle: a későbbi karrier megalapozását, ahogyan azt Török Zoltán is tette. Zoltán az egykori Budapesti Műszaki Főiskola (BMF) hallgatója Erasmus-diákként Németországban bizonyított, és innen vezetett tovább az útja egy Angliában szerzett PhD-fokozatig. Napjainkban Svájcban dolgozik villamosmérnökként.

- **Hogyan figyelt fel az Erasmus-ösztöndíj pályázati lehetőségére?**

A BMF-en az utolsó évben részt vettem egy külföldi tanulmányokról tartott tájékoztatón, ahol az akkor kintlévő hallgatók is bemutatkoztak. Ezután személyesen érdeklődtem az akkori szakom vezetőjénél, utána pedig a BMF-es Erasmus-koordinátornál.

- **Mi alapján választotta ki a kinti intézményt, ahol Erasmus-félévét töltötte?**

A BMF után szerettem volna egy mesterdiplomát is szerezni, és németül is megtanulni. Mivel akkor csak angolul tudtam, elég korlátozottak voltak a lehetőségek. A főiskola partnerintézményei közül a *Hochschule Furtwangen*ben angolul folyt az első félévben az oktatás, és ahol olyan szakirány volt, ami engem érdekelt.

- **Miért vette igénybe az Erasmus-ösztöndíjat?**

Az ösztöndíj nélkül nem lett volna más lehetőségem külföldön tanulni. A főiskola kapcsolatai, segítése és bejáratott idegennyelvtudás nélkül nagyon nehéz külföldön egy egyetemre bekerülni. Így azonban egy másfél éves mesterképzés két szemeszterét elvégezhettem az ösztöndíjam alatt, amely nehéz lett volna anyagi támogatás nélkül. A főbb motivációim közé tartozott a német nyelv megtanulása, a mesterfokozat sikeres megszerzése és nem utolsósorban egy jó munkahely találása. A mesterdiploma után Angliában doktori fokozatot szereztem. Doktori fokozat megszerzésére és két idegennyelv elsajátítására otthon gondolni sem mertem volna.

- **Mit emelne ki külföldi tapasztalataiból?**

Azt, hogy mind Németországban, mind Angliában elismertek az eredményeim miatt.

- **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóintézménye?**

Nagyon érdekes volt a magyar oktatás után a németet is megismerni. Németországban gyakorlatiasabb az oktatás, mint Magyarországon. Nagyon jól felszerelt laboratóriumokban lehet kipróbálni a gyakorlatban az órán tanultakat.

- **Tudott profitálni kinti kapcsolataiból?**

Baráti kapcsolatokon kívül a tanárim teljes mértékben támogattak a doktori pályázatomban. Erre nagy szükségem volt.

- **Mit köszönhet az Erasmus-ösztöndíjnak?**

Legfőképpen nyelvtudást köszönhetek a külföldi képzésnek. Szakmai oldalról pedig szélesebb látókört és tudást.

- **Ön szerint mi a pozitív és negatív oldala az ösztöndíjnak?**

Pozitív, hogy egy olyan lehetőséghez segíti hozzá a diákokat (itt kiemelném az Erasmus-koordinátorok kitűnő munkáját), amihez saját erőből, tapasztalat és igazán aktív nyelvtudás nélkül nem sikerülne hozzájutni. Nehézséget talán az első egy-két hónap jelent. A család és barátok távolságának megszokása és az új nyelvkörnyezetben való beilleszkedés időbe telik.

- **Ajánlaná-e másoknak is, hogy pályázzanak Erasmusra?**

Persze, gondolkodás nélkül. Az Erasmus az egyik legjobb ugródeszka a karrierépítésben, mind nyelvi, mind szakmai szempontból.

HIDVÉGI MÁRTON

a Sándor Szegedi Szent-Ivány Komáromi Eversheds Ügyvédi Iroda munkatársa

Egy jól felszerelt könyvtárban új világok nyílnak meg előttünk – ezt tapasztalta Hidvégi Márton, aki joghallgatóként Pamplonában (Spanyolország) töltött el egy tanévet 2001-ben. Márton ösztöndíja alatt anyagot gyűjtött spanyol könyvtárakban egy nemzetközi jogi témájú dolgozatához, amellyel később első helyezést ért el az OTDK-n. Habár manapság ügyvédi munkájához szorosan nem kötődik a spanyol nyelv használata, mégis előfordul,

hogy olyan ügyben kéri segítségét, ahol hasznát veszi spanyol jogi szaknyelvi tudásának.

- **Hogyan értesült a pályázati lehetőségéről?**

Az ELTE Jogi Karán hozzáférhető tájékoztató anyagokból, illetve évfolyamtársakon keresztül.

- **Ön szerint az egyetemi tanulmányok melyik szakaszában érdemes külföldi ösztöndíjat igénybe venni?**

Szerintem 3-4. évben ideális. Ekkor a hallgatónak már van rálátása az egyetemi életre, így lesz mihez viszonyítania a kint látottakat. Ugyanakkor még nem kell az államvizsgára, szakdolgozatra koncentrálni.

- **Mi alapján választotta ki azt az intézményt, ahol Erasmus-félétét töltötte?**

Elsősorban a spanyol nyelvtanulás, a spanyol jogi szaknyelv elsajátítása motivált, ezért az akkor rendelkezésre álló spanyol városokat pályáztam meg.

- **A külföldi út személyes motivációja volt csupán, vagy már a pályázáskor tudta, hogy a későbbiekben nemzetközi jogi témában kíván kutatni?**

A pályázáskor elsősorban a nyelvtanulás jelentette a motivációt. A nemzetközi jogi téma már az ösztön-

díj előtt megvolt, az egy szerencsés egybeesés, hogy a választott témával kapcsolatban – a kubai em-bargóról írtam – számos spanyol cikket sikerült feldolgoznom.

- **Miket tudott főbb motivációiból megvalósítani?**

A spanyolt sikerült tárgyalási szinten elsajátítanom, a hazatérésemet követően sikeres spanyol C középfokú nyelvvizsgát tettem. Ezen túlmenően részben spanyol anyagok felhasználásával Pamplonában írtam meg nemzetközi jogi témában a későbbi OTDK dolgozatomat, mellyel a 2003-as OTDK-n első helyezést értem el nemzetközi jogi kategóriában.

- **Mi volt a legfontosabb külföldi tapasztalata?**

Kitartással nincs lehetetlen!

- **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóegyeteme?**

A könyvtár felkészültsége, lényegesen több sportolási lehetőség.

- **Látott-e különbséget a spanyol hallgatók és oktatók hozzáállásában? Erasmus-hallgatóként külön, vagy egyenrangúként kezelték Önt az órák és a vizsgák alatt?**

Mind a hallgatók, mind az oktatók nagyon barátságosak voltak. Az oktatók sokkal közvetlenebbek a magyaroknál, de szerintem ez tőlünk nyugatra általánosan elmondható. Szerintem az oktatók igyekeztek egy kalap alá venni bennünket a spanyolokkal, bár ez a nyelv miatt nem mindig sikerült. A vizsgákon mindezenetre nem éreztünk pozitív diszkriminációt.

- **Sikerült jelentős kapcsolatokat kiépítenie külföldi tanulmányai során?**

Néhány kapcsolat a mai napig él, elsősorban olyan volt diákokkal, akik hazájukban a jogi területen (különösen az ügyvédi pályán) helyezkedtek el.

- **Mit köszönhet a külföldön végzett részképzésnek?**

Bár ügyvédként viszonylag keveset használok a spanyolt, a spanyol nagykövetségen keresztül néha kapok megkereséseket jogi ügyekben, rendszerint Magyarországon tevékenykedő spanyol befektetőktől.

- **Hogyan értékelné összességében az Erasmus-ösztöndíjat?**

Pozitívumként a nyelvtanulási lehetőség, az önállósodás és az (élet)tapasztaltszerzés. Hátlutóként egyértelműen a jegyszerzés körüli bonyodalmak jutnak eszembe. Azt tapasztaltam, hogy a hazai egyetem nagyon nehezen ismeri el a kinti tanulmányokat, illetve a hazai vizsgarendszer nincs tekintettel az egyéves tanulmányútnál felmerülő „köztes” vizsgaidőszakra, azaz általában nem lehet halasztani a vizsgákat az Erasmus ösztöndíjra tekintettel. Sok esetben az Erasmus-hallgatóknak kifejezetten azért kellett megszakítaniuk a kinti tartózkodást, mert a hazai egyetem nem volt hajlandó alternatív vizsgaidőpontokat adni. Mindezek ellenére a mérleg nyelve egyértelműen a pozitív oldal felé billen!

GOTTWALD PÉTER

fogszakorvos

Gottwald Péter, fogorvos, 2000-ben Stockholmban tanult ösztöndíjasként. A legnagyobb előnyként ő is a látókörszélesítést emeli ki az Erasmus-ösztöndíj kapcsán, ám számos alkalma volt szakmai trükköket is ellesni külföldön. Neki még nem volt lehetősége több fogadóintézmény közül választani, hiszen ekkortájt indult a program. Mégis sokat profitált külföldi tanulmányaiból.

- **Hogyan értesült az Erasmus-ösztöndíj pályázati lehetőségéről?**

Az egyetemi HÖK szervezettől.

- **Hol és mikor volt Erasmus-ösztöndíjas?**

2000-ben, negyedévesen, Svédországban, a stockholmi Karolinska Egyetemen.

- **Mi alapján választotta ki az intézményt, ahol Erasmus-félévét töltötte?**

Ez az egy lehetőség volt fogorvostan-hallgatóknak, nem választhattam.

- **Utólag hogyan vélekedik arról, hogy Svédországba került?**

Nagyon szerencsés volt, hiszen arra az egyetemre kerültem, ahol az orvosi Nobel-díjak sorsáról is döntenek.

- **Miért vette igénybe az Erasmus-ösztöndíjat?**

Mert saját erőből (anyagi, szervezés) nem tudtam volna külföldi egyetemen tanulni.

- **Milyen egyéb lehetőségekkel tudott élni külföldön?**

Megismerhettem egy más szemléletű oktatási rendszert, amelynek több közvetlen és közvetett haszna is volt. Például más szemléletű oktatási rendszerben más nézőpontból tekinthető meg a tudomány. Így az ösztöndíjasnak van összehasonlítási lehetősége. Külföldről a hazai egyetem is máshogyan látszik. Egyáltalán, ha más nézőpontból vizsgálunk dolgokat, rengeteget tanulhatunk. Közvetlen haszon például az, hogy elmélyíthetjük a szakmai angol nyelvtudásunkat.

- **Mi volt a legfontosabb és a legmaradandóbb tapasztalata kinn?**

Az oktatás nem feltétlenül magasabb színvonalú külföldön, mégis nagyon fontos, hogy az ösztöndíjas valami mást is tapasztaljon: tágítja a látókörét.

- **Milyen szakmai tevékenységet végzett?**

Részt vettem a graduális képzésben, az elméleti és a gyakorlati oktatásban is.

- **Nyújtott-e valamilyen többletet az itthoniakhoz képest fogadóintézménye?**

Jobb szervezettséget tapasztaltam, talán amiatt is, hogy cserediákok fogadásában nagyobb hagyománnyal rendelkeztek.

- **Épített-e külföldi tanulmánya során jelentős új kapcsolatokat?**

Az akkori kapcsolatok tíz év után sajnos már nem működnek. De szükség esetén valószínűleg felújíthatók.

- **Karrierje szempontjából látta előnyét később annak, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt? Mit köszönhet a külföldön végzett részképzésnek?**

Az önéletrajzban mindig jól mutat a külföldi tapasztalat, ez mindenképpen egy előny. Ezen kívül bizonyos szakmai fogásokat is tanulhattam, amelyeknek itthon máshogyan álltak neki. Például a gyökérkezeléseket az egyetemi klinikán úgy végzik, hogy a gyökércsatornából baktériumokat tenyésztene ki. Amíg baktériumok mutathatók ki, csak gyógyszeres ideiglenes gyökértömést készítenek. Végleges gyökértömés csak csíramentes környezetben készül.

- **Ön szerint mi a pozitív és negatív oldala az Erasmus-évnak?**

Negatív tapasztalatokról nem tudok beszámolni, pozitívumnak tartom egy másfajta szemlélet, hozzáállás eltanulását, a nemzetközi kitekintést, illetve egy szélesebb látókör kialakítását. Mindemellett az ösztöndíjasok megismerhetik egy másik ország nyelvét és kultúráját, szerteágazó kapcsolatokat alakíthatnak ki.

TOLDY ANDREA

a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem munkatársa

Toldy Andrea számára nem az Erasmus volt az első ösztöndíj, amellyel külföldön járt. Erasmus-hallgatóként már a diplomamunkája megírására koncentrált, és fogadóintézménye segítségével jelentős kutatómunkát végzett. Franciaországi tapasztalatait hazatérte után itthon is kamatoztatta egy új műszer beüzemelésékor. Andrea kapcsolatai azóta sem szakadtak meg kinti kollégáival, konferenciákon gyakran találkoznak, ahol könnyen belefeledkeznek egy-egy szakmai beszélgetésbe.

- **Hogyan szerzett tudomást az Erasmus pályázati lehetőségről? Mikor és melyik országban járt?**

Más hallgatóktól, egyetemi hirdetőtábláról, internetről tájékoztam a lehetőségekről, és a diplomamunkámat írtam Franciaországban, 2003-ban, ötödévesen. Témája az új, foszfortartalmú égésgátlószerek szintézise és alkalmazása volt polimerek reaktív módosítására.

- **Külföldi ösztöndíja nélkül is ezt a témát választotta volna?**

Mivel már 2000-ben TDK-munka keretében elkezdtem ezzel a területtel foglalkozni, mindenképpen ebből a témából szerettem volna írni a diplomamunkámat is. Lehetőségem nyílt arra, hogy egy anyagtudományi kutatócsoportban dolgozzam, amelynek két fő kutatási területe van: polimerek égésgátlása és gyógyszerkészítmények formálása. Külföldön így diplomamunkát írtam, új mérési módszereket sajátítottam el.

- **Mi alapján választotta ki azt az intézményt, ahol Erasmus-félévét töltötte?**

A kutatócsoport, amelyben az itthoni egyetemen dolgoztam, egy EU5-ös projekt keretén belül már ko-

rábban is együttműködött a fogadó intézménnyel. A diplomamunkám során szerettem volna a francia egyetem műszerparkját használni.

• **Tudott élni olyan lehetőségekkel külföldön, amelyekre itthon nem számított?**

Sikerült olyan műszeres vizsgálati módszereket végezni, amelyekre akkor még Magyarországon nem volt lehetőség. Emellett a kinti félév sokat segített a franciatudásom elmélyítésében.

• **A kint elsajátított módszereket, kutatási eredményeket a diplomamunkáján kívül később is tudta hasznosítani?**

Később az itthoni kutatócsoportban is beszereztünk egy kónikus kalorimétert, amelynek a beüzemelésében és használatában sokat segítettek a franciaországi tapasztalatok.

• **Mi volt a legfontosabb és a legmaradandóbb tapasztalat, amit külföldön szerzett?**

Mivel már korábban többször voltam külföldön féléváthallgatás, szakmai gyakorlatok, nyári egyetemek révén, ezért nagyjából tudtam, hogy mire számíthatok. A félév talán legfontosabb szakmai tapasztalata az volt, hogy a szakmai lehetőségek Franciaországban és Magyarországon teljesen hasonlóak, sőt néha a túlzott bürokrácia miatt Magyarországon talán még könnyebb is előrehaladni a kutatómunkában, mint egy francia laborban.

• **Nem is járt azóta külföldön?**

Azóta többször voltam külföldön kutatni, de általában csak rövidebb időt töltöttem külföldön (1-2 hét). Sőt, ma is tartom a kapcsolatot a francia kollégákkal, írtunk néhány közös cikket is, konferenciákon gyakran találkozunk.

• **Látta előnyét később annak a munkaerőpiacon, illetve karrierje szempontjából, hogy Erasmus-ösztöndíjas volt?**

A külföldön töltött félév a munkaadóknak is azt bizonyítja, hogy az illető más környezetben, más nyelven is meg tudja állni a helyét. A jelenlegi munkahelyemen is EU-s projekteken dolgozom, és nagy előny, hogy több helyen tanultam és dolgoztam előtte külföldön, ismerem a helyi viszonyokat, mentalitást, nyelvet.

• **Melyek a pozitív és negatív oldalai az Erasmus-félévnek?**

Pozitív, hogy beleláttam egy francia kutatócsoport munkájába, és sok olyan szakmai kapcsolatra tettem szert, amely még most is él. Emellett a nyelvtudásom is sokat fejlődött. Negatív oldala a kinti félév elismeretése a saját egyetemen, ezt célszerű még kiutazás előtt egyeztetni az itthoni egyetemmel.

• **Fel tudna sorolni néhány olyan szakmai kapcsolatot, amely ma is él, illetve be tudná mutatni a közösen végzett tevékenységet?**

A franciaországi témavezetőm már nyugdíjas, de néhány kollégájával gyakran találkozom konferenciákon. Mivel továbbra is hasonló kutatási témákon dolgozunk, ezért ilyenkor meg tudjuk beszélni az aktuális kérdéseket az égésgátlás terén. Sok jó ötlet származott már ilyen közös beszélgetésekből.

• **Ajánlaná-e másoknak is az Erasmus-ösztöndíjat?**

Mindenképp ajánlanám, hogy használják ki a lehetőséget, hogy egy félévig kipróbálják magukat egy haitól eltérő környezetben, világot lássanak, új barátokat szerezzenek Európa minden tájáról.

ZÁRÁS

Ezúton szeretnénk megköszönni a közreműködést a háttérintézményeknek, cégeknek, felsőoktatási intézményeknek, volt és jelenlegi hallgatóknak, akik válaszaikkal, gondolatébresztő javaslataikkal segítettek jelen kiadvány létrejöttét.

Az interjúra vállalkoztak:

BARÓTFI Szabolcs, a *Quintiles Magyarország Kft.* ügyvezető igazgatója

GOTTWALD Péter, *fogszakorvos*

HIDVÉGI Márton, a *Sándor Szegedi Szent-Ivány Komáromi Eversheds Ügyvédi Iroda munkatársa*

OLLÉ János, az *Eötvös Loránd Tudományegyetem munkatársa*

SZÉKELY Balázs, a *Nemzeti Fejlesztési Minisztérium munkatársa*

TOLDY Andrea, a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem munkatársa*

TÖRÖK Zoltán, a *Leica Geosystems munkatársa*

UBRANKOVICS Júlia, *színésznő*

VÁRADI Luca, *doktorandusz a berlini Humboldt Egyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolájában*

Cégek:

Béres Gyógyszergyár Zrt.

Be Wise Tanácsadó Kft.

Grafton Recrutement Kft.

LG Electronics Magyar Kft.

Randstad Hungary Kft.

Teva Gyógyszergyár Zrt.

Háttérintézmények:

Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

Felsőoktatási intézmények:

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Óbudai Egyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jelenlegi hallgató:

LUCZAY Réka Laura, az *Eötvös Loránd Tudományegyetem főmentora*

Impresszum:

Szerkesztette: KURUCZ Katalin, BEREGI Bettina és HLAVATÝ Ildikó

Kiadványszerkesztő: VILIMI Kata

Kiadja: Tempus Közalapítvány

A kiadásért felel: TORDAI Péter, igazgató

Nyomdai kivitelezés: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., 2010.

Kiadványunk megjelenését a Nemzeti Erőforrás Minisztérium és az Európai Bizottság támogatta. A kiadványban megjelentek nem szükségszerűen tükrözik a Nemzeti Erőforrás Minisztérium és az Európai Bizottság álláspontját.

Tempus Közalapítvány 1093 Budapest, Lónyay utca 31. **Postacím: 1438 Budapest 70, Pf. 508.**

Infóvonal: (06 1) 237 1320 **info@tpf.hu** www.tka.hu

